

ИЗ АРХЕОЛОШКЕ ЗБИРКЕ ИСТОРИЈСКОГ МУЗЕЈА СРБИЈЕ

КАТАЛОГ НАКИТА

(VI век старе ере — XIII век нове ере)

Историјски музеј Србије откупио је збирку златног накита од једног колекционара из Београда. Овај накит сакупљан је без ближих података о месту и условима налаза, тако да ћемо овом приликом дати само каталожску обраду ове збирке.

Проблеме датирања ових налаза, због непотпуних података, покушаћемо да решимо помоћу аналогја. Ова збирка златног накита углавном припада источномедитеранском басену, од касноархајског до касноримског периода. Има, међутим, и неколико примерака који су страни овоме кругу. Њих бисмо означили као производе панонско-средњоевропског круга.

У обраду овог накита укључили смо и један део налаза словенске некрополе из села Лугавчине код Смедерева. Некропола је уништена од мештана, који су годинама вадили шљунак и користили га за грађевински материјал. Костури су растурени, тако да се није могло сакупити више података о сахрањивању у овој некрополи. Пошто смо стигли прилично касно, успели смо да прикупимо само неколико пари целих бронзаних наруквица, тордираних и од искуцаног лима.

Овај преглед накита у збирци Историјског музеја Србије обухвата период хеленизма, микенски, антички период, касну антику, Византију и рани средњи век.

Из ове збирке накита по својој занимљивости издваја се група прстења на чијој се чеоној плочици (глава прстена) налазе представе стилизованих људских фигура, које су изведене урезивањем у наглашено линеарном стилу.

1. ПРСТЕН, IV—III век старе ере.

Историјски музеј Србије, Београд, инв. бр. 49/A. Непознато налазиште. Злато са уфасованом гемом овалног облика. Карика ливена из једног дела, украшена наизменично распоређеним астрагалоидима. Тема од полудрагог камена браонкасте боје са представом Зевса. Зевс седи на трону, окренут удесно, са испруженом десном руком у којој држи муњу као симбол своје врховне власти, и левом подигнутом изнад главе.

Теж.: 5,30 g; пречник карике: 2 cm; пречник главе: 0,90×0,6 cm.

Таб. I, сл. 1.

Литература: 1. F. H. Marshall, M. A., *Catalogue of the Finger Rings*, London, 1907, сл. 467 (II век наше ере).

2. Роберт Гревс, *Грчки митови*, Београд, 1966, стр. 40, 42, 44.

2. ПРСТЕН, III—II век старе ере.

Историјски музеј Србије, Београд, инв. бр. 48/A. Непознато налазиште. Злато, ливење. Карика спољна украшена у техници гранулације. Глава прстена округлог облика са уфасованом тамноплавом стакленом пастом.

Теж.: 3,40 g; пречник карике: 2,5 cm; пречник главе: 1×0,6 cm.

Литература: F. H. Marshall, M. A., *Catalogue of the Finger Rings*, London, 1907.

3. ПРСТЕН, III—II век старе ере.

Историјски музеј Србије, Београд, инв. бр. 51/A. Непознато налазиште. Злато, ковање. Карика груба, квадратног пресека. Глава прстена елипсоидног облика, плочаста, украшена угравираним представом она на средини. Ован је поштован у многим местима Египта. По свом садржају, култови овна и бика су слични. Међу човеку корисним животињама, ован је једна од најраширенијих у Египту. Сматран је оличењем плодности.

Теж.: 12,5 g; пречник карике: 2,7×2,3 cm; пречник главе: 2,6×1,6 cm.

Таб. I, сл. 3.

Литература: 1. F. H. Marshall, M. A., *Catalogue of the Finger Rings*, London, 1907, Таб. XXII, сл. 921.

2. M. J. Матје, *Староегипатски митови*, Сарајево, 1963, стр. 223.

4. ПРСТЕН, 1500—1200. године (микенско односно позно минојско доба).

Историјски музеј Србије, Београд, инв. бр. 50/A. Непознато налазиште. Злато, ливење. Карика тракаста, канелована. Глава прстена елипсоидног облика, са декоративном сценом лова. Сцена представља човека у трку за јеленом. Ловац је наоружан луком и стрелом, обучен у кратку сукњу са појасом око узаног струка. Овакве и сличне сцене лова су честе на оружју и накиту у критско-микенској култури.

Таб. I, сл. 4.

Теж.: 20,50 g; пречник карике: 2 cm; пречник главе: 2,5×1,7 cm.

Литература: Heimuth Th. Bossert, *Alt Kreta*, Berlin, 1921, сл. 217 (У Националном музеју у Атини налази се сличан прстен са другачијом сценом).

5. ПРСТЕН, III—IV век нове ере.

Историјски музеј Србије, Београд, инв. бр. 47/A. Непознато налазиште. Злато, ковање. Карика прстена искуцана, танког пресека. Рамена карике троугласта, украшена урезаним „S волутама“. Глава прстена округлог облика са уфасованом гемом. Гема од полудрагог камена браонкасте боје, са урезаном представом руку (шаке) у положају поздрављања. Овакве представе шака, руковања, има на реверсу римских новчића, што је био знак *Concordiae*. Сличан прстен по техници израде нађен је у Бејруту 1893. године.

Теж.: 3,60 g; пречник прстена: 2 cm.

Таб. I, сл. 5.

Литература: F. H. Marshall, M. A., *Catalogue of the Finger Rings*, London, 1907, сл. 202.

6. ПРСТЕН, IV—III век старе ере.

Историјски музеј Србије, Београд, инв. бр. 55/A. Непознато налазиште. Златна жица. Глава прстена од полудрагог камена (карнеол), облик скарабеј, пробушен по средини. Са доње стране гема, на којој је урезана представа коња у лежећем ставу.

Теж.: 1,95 g; пречник карике: 1,7×1,6 cm.

Таб. I, сл. 6.

- Литература: 1. Heinz Bettke, *Geschichte des Rines in Beschreibung und Bildern*, Wol-demar Klein, Baden-Baden, 1953, стр. 17, сл. 11.
2. F. H. Marshall, M. A., *Catalogue of the Finger Rings*, London, 1907, сл. 321 (коњ у лежећем положају, V век старе ере).
3. Collection H. Stathatos, *Les bijoux antiques*, Strasbourg, 1953, Таб. LI, сл. 271 (скарабеон, гема — барска птица).

7. ОГРЛИЦА, IV—III век старе ере.

Историјски музеј Србије, Београд, инв. бр. 72/A. Непознато налазиште. Златна уплетена жица са карнеолом у виду пресавијених осмица уплетених наизменично. Копча огрлице са обичном петљом испод које је глава црнца, од карнеола, недостаје предњи део лица. Задњи део главе (калота) је од искуцаног злата.

Теж.: 14,05 g; дуж.: 93 cm.

Таб. II, сл. 10.

- Литература: Collection H. Stathatos, *Les bijoux antiques*, Strasbourg, 1953, Таб. LI—LIII, сл. 277, 249, 298.

8. ПРСТЕН, VIII—X век нове ере.

Историјски музеј Србије, Београд, инв. бр. 52/A. Непознато налазиште. Злато, ливене. Глава прстена изливена заједно са кариком, овалног облика, цилиндричног профила. На глави прстена урезан монограм — Јоан.

Теж.: 11,95 g; пречник карике: 2,3 cm; пречник главе: 0,9 cm.

Таб. II, сл. 7.

- Литература: F. H. Marshall, M. A., *Catalogue of the Finger Rings*, London, 1907.

9. ПРСТЕН, XI—XII век нове ере.

Историјски музеј Србије, Београд, инв. бр. 56/A. Непознато налазиште. Златна жица, ковање. Глава прстена урађена од четвороструке уплетене жице која се наставља из карике прстена.

Теж.: 23,50 g; пречник карике: 3 cm.

Таб. II, сл. 8.

- Литература: Max Creutz, *Kunstgeschichte der edlen Metalle*, Stuttgart, 1909, стр. 81, сл. 73.

10. НАУШНИЦА, V—IV век старе ере.

Историјски музеј Србије, инв. бр. 75/A. Будва (?). Злато, искуцавање. Карика наушнице од неколико струка златне жице увијена, на коју је налемљена представа лавље главе од злата.

Теж.: 5,40 g; висина: 3 cm.

Таб. III, сл. 12.

- Литература: 1. Л. Галанина, Н. Грач, М. Торнеус, *Ювелирные изделия в Эрми-таже*, Ленинград, 1967, сл. 22.
2. *Gold und Silberschmuck aus der antiken Italien*, Wien und Mün-chen, 1962, стр. 34, Таб. 34.
3. Coarelli Filippo, *L'Oreficeria nell'arte classica*, Milano, 1966, стр. 66—76, сл. 31.
4. F. H. Marshall, M. A., *Catalogue of the Jewellery*, London, 1911, сл. 1772, 1777, 1768.

11. НАРУКВИЦА.

Историјски музеј Србије, Београд, инв. бр. 53. Непознато налазиште. Злато, ливење. Наруквица, шупљег пресека, отворених крајева. На средини, од крајева украшена ромбовима повезаним међу собом гранулацијом.

Теж.: 18 g; пречник: 6,5×5,5 cm; дебљина наруквице: 0,5 cm.

Таб. III, сл. 11.

Литература: 1. *Musées royaux d'art et d'histoire, L'Art merovingien*, Bruxelles, 1954 (Каталог изложбе), стр. 78, Таб. 61 (наруквица од масивног злата са проширеним крајевима, 450—480. год.); стр. 69, Таб. 46/5 [наруквица од бронзе са украшеним крајевима, из гробнице Egrave (Namur) devant-le-mont (меровиншка)].

2. Ernst Bassermann-Jordan, *Der Schmuck*, Leipzig, 1909, стр. 66, сл. 79, V—VI век нове ере.

3. *Kunst der Spätantike in Mitteleuropa*, Berlin, Kaiser Friedrich Museum, 1939, стр. 20, сл. 46, V—VII век нове ере.

12. ЛИСТ, VI—V век старе ере.

Историјски музеј Србије, Београд, инв. бр. 66/A. Непознато налазиште. Злато, искуцавање. Украшен геометријским орнаментом. Инвентар је богатијих гробова. Можда је део дијадеме.

Теж.: 2,90 g; димензије: 9×5 cm.

Таб. III, сл. 14.

Литература: Collection H. Stathatos, *Les bijoux antiques*, Strasbourg, 1953, Таб. XI—XII, сл. 46, 49, 50, 52.

13. НАУШНИЦА, IV век старе ере.

Историјски музеј Србије, Београд, инв. бр. 66/A. Непознато налазиште. Злато, ливење. Украшена филиграном и гранулацијом. Бочне површине украшене биљним орнаментом. Спољни руб оивичен ситним гранулама.

Теж.: 2,35 g; висина: 2,3 cm; ширина: 1,8 cm.

Таб. III, сл. 13.

Литература: Иван Микулчић, *Пелагионија*, Скопље, 1966, стр. 56, Таб. XIX.

14. НАУШНИЦА, V—VI нове ере.

Историјски музеј Србије, Београд, инв. бр. 64. Будва (?). Злато, ливење. Наушница типа обрнуте пирамиде, четворострана; стране пирамиде украшене су геометријским орнаментом, филиграном и гранулацијом. На горњем делу залемљена петља од златне жице. Са горње стране биле су залемљене четири палмете — три недостају.

Теж.: 8,02 g; висина: 4,5 cm; ширина: 1 cm.

Таб. IV, сл. 15.

Литература: 1. F. H. Marshall, M. A., *Catalogue of the Jewellery*, London, 1911, сл. 1666, 1667.

2. Зденко Вински, *Налаз из Велике Кладуше и проблем наушница типа окренуте пирамиде*, ГЗМ, Сарајево, 1956.

15. МИЊБУША (пар), VI—V век старе ере.

Историјски музеј Србије, Београд, инв. бр. 57/A. Непознато налазиште. Злато, ливење. Каричица украшена са три паралелне филигранске жице. Привесак, шупље

ливен из два дела, лоптастог облика, испод нанизан мали бисер. Привесак украшен гранулама, које чине розете.

Теж.: 4,95 g (комад); висина: 3 cm.

Таб. IV, сл. 16.

Литература: F. H. Marshall, M. A., *Catalogue of the Jewellery*, London, 1911, сл. 1238.

16. МИЊБУША (пар), IV—V век нове ере.

Историјски музеј Србије, Београд, инв. бр. 62/A. Непознато налазиште. Злато, стаклена паста. Минђуша са медаљоном у који је уфасована бела стаклена паста; привесак у облику две мале купе залемљене једна на другу, испод којих је обешен мањи бисер биконичног облика. Са обе стране привеска налемљена је златна жица савијена у облику слова „S“, па привесак личи на амфорицу.

Теж.: 1,85 g (комад); висина: 3 cm.

Таб. IV, сл. 17.

Литература: F. H. Marshall, M. A., *Catalogue of the Jewellery*, London, 1911, сл. 2328.

17. МИЊБУША (пар), IV—V век нове ере.

Историјски музеј Србије, Београд, инв. бр. 67/A. Непознато налазиште. Златна жица, савијена у облику слова „S“, на доњи део минђуше нанизана је коцкица од тамноплаве стаклене пасте.

Теж.: 0,50 g (комад); висина: 1,4 cm.

Таб. IV, сл. 18.

Литература: F. H. Marshall, M. A., *Catalogue of the Jewellery*, London, 1911, сл. 2535, 2680.

18. МИЊБУША (пар), IV—V век нове ере.

Историјски музеј Србије, Београд, инв. бр. 61/A. Ириг (Срем). Злато, ливење. На петљу од златне жице налемљен је привесак у облику шестоугаоне купе. Овај пар минђуша нађен је приликом копања јама у приватном дворишту, у близини лобање растуреног костура. Не зна се да ли је било још каквих налаза на томе месту.

Теж.: 1,05 g (комад); висина: 1 cm.

Таб. IV, сл. 19.

Литература: F. H. Marshall, M. A., *Catalogue of the Jewellery*, London, 1911, сл. 2378.

19. МИЊБУША (пар), IV век нове ере.

Историјски музеј Србије, Београд, инв. бр. 60/A. Непознато налазиште. Злато, ливење. На петљу налемљена округла плочица у облику диска, на средини дугмасти завршетак. Испод ове плочице обешен је о алкицу шупље ливени привесак спиралног облика, испод кога се налази шупље ливени лоптасти завршетак.

Теж.: 2,26 g (комад); висина: 4 cm.

Таб. IV, сл. 20.

Литература: F. H. Marshall, M. A., *Catalogue of the Jewellery*, London, 1911, сл. 2532.

20. МИНЉУША (пар), IV—V век нове ере.

Историјски музеј Србије, Београд, инв. бр. 58/A. Непознато налазиште. Злато, ливење. Петља од жице на коју је налемљен украс у облику четворостране пирамиде, испод кога је обешен привесак у облику сузе, шупље ливен.

Теж.: 1,20 g (комад); висина: 3 cm.

Таб. IV, сл. 21.

Литература: 1. F. H. Marshall, M. A., *Catalogue of the Jewellery*, London, 1911, сл. 2466.

2. Collection H. Stathatos, *Les bijoux antiques*, Strasbourg, 1953, Таб. LII, сл. 279/80.

21. НАУШНИЦА.

Историјски музеј Србије, Београд, инв. бр. 69/A. Непознато налазиште. Злато, стаклена паста. На петљу налемљена наушница срцоликог облика, плочаста, чија је предња страна украшена у средини са четири разнобојне бобице од стаклене пасте, а цела површина украшена филиграном.

Теж.: 1,30 g; висина: 3,3 cm.

Таб. V, сл. 22.

Литература: *Старе културе у Бердану*, Галерија САНУ, Београд, 1969, Таб. LXXII; остава наушница датована у IX—X век нове ере.

22. НАУШНИЦА.

Историјски музеј Србије, Београд, инв. бр. 68/A. Непознато налазиште. Злато, стаклена паста. На петљу налемљена наушница ромбоидног облика, плочаста, чија је предња страна украшена по угловима бобицама од стаклене пасте. Ивица наушнице украшена је филиграном који тече у два реда и кружићима од филигранске жице између стаклене пасте.

Теж.: 1,60 g; висина: 3,6 cm.

Таб. V, сл. 23.

Литература: *Старе културе у Бердану*, Галерија САНУ, Београд, 1969, Таб. LXXII; остава наушница датована у IX—X век нове ере.

23. МИНЉУША (пар), V—VI век нове ере.

Историјски музеј Србије, Београд, инв. бр. 59/A. Непознато налазиште. Злато, ливење, гранулација. Наушница са медаљоном налемљеним на алку; испод је привесак гроздоликог облика од ситних гранула.

Теж.: 2,10 g (комад).

Таб. V, сл. 24.

Литература: Collection H. Stathatos, *Les bijoux antiques*, Strasbourg, 1953, Таб. LIII, сл. 308/9.

24. МИНЉУША.

Историјски музеј Србије, Београд, инв. бр. 65/A. Непознато налазиште. Злато, филигран. Шупље ливена и украшена по целој површини филиграном; привесак недостаје.

Теж.: 1,70 g; висина: 2,9 cm.

Таб. V, сл. 25.

- Литература: 1. Блага Алексова, *Демир-капија*, Скопље—Београд, том I, 1966.
 2. Славенка Ерцеговић-Павловић, *Остава наумница са римско-византијског кастела из Бољетина на Дунаву*, Старинар XX, Београд, 1969.

25. ПРСТЕН, V—VI век нове ере.

Историјски музеј Србије, Београд, инв. бр. 58/A. Непознато налазиште. Злато, ковање. Карика отворених крајева проширује се ка чеоној плочици. Глава прстена округлог облика на коме су приказане две урезане, јако шематизоване људске фигуре. Фигуре су обучене у кратке сукње; лева, нешто мања, ослања се руком о копље које је између њих, десна о појасу има обешен мач. Карика прстена украшена је урезаним представама змија у пару (?).

Теж.: 16,85 g.

Таб. II, сл. 9.

- Литература: 1. Блага Алексова, *Демир-капија*, том I, Скопље—Београд, 1966.
 2. Бојана Радојковић, *Накит код Срба од XII до краја XVIII века*, Београд, 1969.
 3. М. Ђоровић-Љубинковић, *Брестовик*, Archaeologia Jugoslavica II, Београд, 1953.
 4. М. Бирташевић, *Средњовековна некропола у Миријеву*, Београд, 1960.

26. ПРСТЕН, X—XIII век нове ере.

Историјски музеј Србије, Београд, инв. бр. 115/A. Непознато налазиште. Бронза, ливење. Глава прстена обликована у виду кружне плочице на којој је урезана стојећа фигура ратника. Фигура јако стилизована и линеарно третирана, одевена у кратку војничку одежду рановизантијског типа, а у десној руци држи нагоре окренут мач. Нимб око главе фигуре и велика, надоле повијена крила ближе одређују овде приказану личност. Може се идентификовати као арханђел Михаило у функцији „*grinseus militiae caelestis*“, како га најчешће приказује источна, а исто тако и западна иконографија. На исти начин представљен је и на луксузно израђеним корицама једног јеванђеља које се чува у цркви св. Марка у Венецији, а датује у XI век. И овде се јављају уобичајени атрибути — велика повијена крила, војничка одежда са панцирном кошуљом, мач у десној руци, док у левој руци држи глобус надвишен крстом. Ова аналогија је значајна као путоказ који указује на то да су поједине иконографске теме из луксузног византијског златарства преносене у скромно стваралаштво домаћих занатлија са скоро непромењеним основним карактеристикама.

Дим.: 2,3 cm; пречник главе: 1,5 cm.

Таб. V, сл. 26.

- Литература: 1. O. M. Dalton, *East Christian*, Oxford, 1925, Таб. LXIII.
 2. *Древнерусская живопись, новые открытия*, 1965.
 3. М. Бирташевић, *Средњовековна некропола у Миријеву*, Београд, 1960, Таб. XII, сл. 1.

27. ПРСТЕН, X—XIII век нове ере.

Историјски музеј Србије, Београд, инв. бр. 113/A. Непознато налазиште. Бронза, ливење. Карика отворених крајева проширује се ка чеоној плочици која је означена једним профилом. На правоуглом пољу главе прстена приказане су две урезане, јако шематизоване људске фигуре у покрету. Лева фигура је нешто већа, са подигнутом левом руком изнад главе десне, нешто мање фигуре, која стоји мирно. Карика је на

проширеним крајевима, лево и десно од главе украшена са по два вертикална низа ситних тачкастих убода. На супротној страни крајеви алке су отворени. Прецизно тумачење ове сцене за сада се не би могло дати због недостатка ближих аналогија. Постоје могућност да је ово венчани прстен.

Пречник прстена: 2,3 cm; пречник главе: 1,1 x 1,2 cm.

Таб. VI, сл. 27.

Литература: Блага Алексова: *Демир-капија*, том I, Скопље—Београд, 1966.

28. ПРСТЕН, X—XIII век нове ере.

Историјски музеј Србије, Београд, инв. бр. 114/A. Непознато налазиште. Бронза, ливење. Алка отворених крајева; глава прстена овалног облика на коју су урезане фигуре три ратника. Лева фигура приказана је у борбеном ставу, са левом руком уздигнутом према копљу које вертикално пресеца поље чела прстена. Десно од копља налазе се две фигуре приказане из профила. Да су овде приказани ратници, наводи нас став који заузима фигура са леве стране и копље. Код овог прстена сцена, чији садржај није довољно јасан, за сада је јединствена на нашем средњовековном прстењу.

Пречник прстена: 2 cm; пречник главе: 1,5 x 1,3 cm.

Таб. VI, сл. 28.

Литература: Блага Алексова, *Демир-капија*, том. I, Скопље—Београд, 1966.

29. НАРУКВИЦА, XI—XIII век нове ере.

Историјски музеј Србије, Београд, инв. бр. 1, 2, 3, 4, 5, 6/A. Лугавчина. Бронзана жица. Гривна од танке бронзане жице, четвороструко уплетена, отворених крајева. Савијена жица на крајевима формира петљу унутар које се виде две пресечене жице. Овај тип тордираних наруквица познат је не само на некрополама наше земље већ и на некрополама Русије, Пољске, Мађарске и Бугарске. Оваквих наруквица нађено је три пара у Лугавчини.

Пречник наруквице: 6 cm; ширина отвора: 3 cm; дебљина наруквице: 0,5 cm; дебљина жице: 0,1 cm.

Таб. VI, сл. 29.

Литература: М. Бирташевић, *Средњовековна некропола у Миријеву*, Београд, 1960. Таб. VI, сл. 3.

30. НАРУКВИЦА, XI—XIII век нове ере.

Историјски музеј Србије, Београд, инв. бр. 11/12/A. Село Лугавчина. Бронза, ковање. Наруквица тракастог облика, отворених, обло завршених крајева. Са спољне стране украшена урезаним паралелним линијама, које чине ромбове и троуглове. Поља у облику ромбова пресечена су вертикалним линијама, тако да цела композиција личи на шаховска поља. Наруквице са овим орнаменталним мотивом, који се често среће, могу се сматрати за чисто словенски накит, који је од X до XIII века био распрострањен од средњег Дунава до Русије.

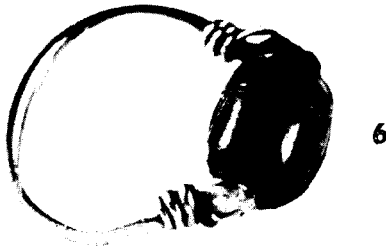
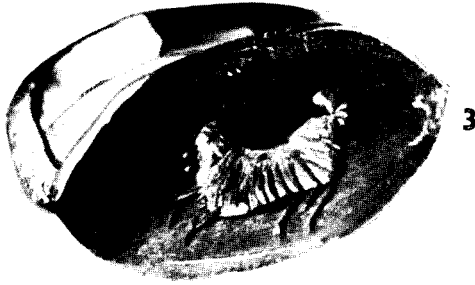
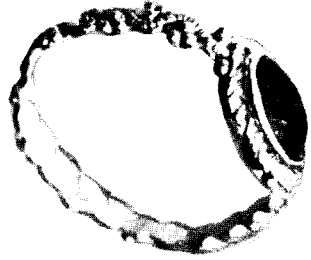
Ширина алке: 2,3 cm; ширина наруквице: 1,4 cm; пречник наруквице: 5,5 cm. Таб. VI, сл. 30.

Литература: 1. М. Поровић-Љубинковић, *Брестовик*, *Archaeologia Jugoslavica* II, Београд, 1956, стр. 135.

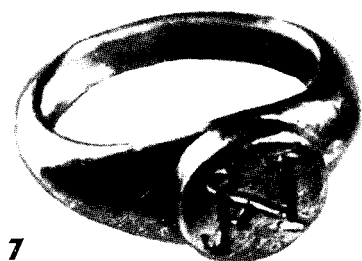
2. Марија Бирташевић, *Средњовековна некропола у Миријеву*, Београд, 1960, Таб. XII, сл. 3.

3. L. Niederle, *Život starých Slovani*, том I, св. IV, Praha, 1911—1925, Таб. XXXIX, сл. 6.

ТАБЛА I

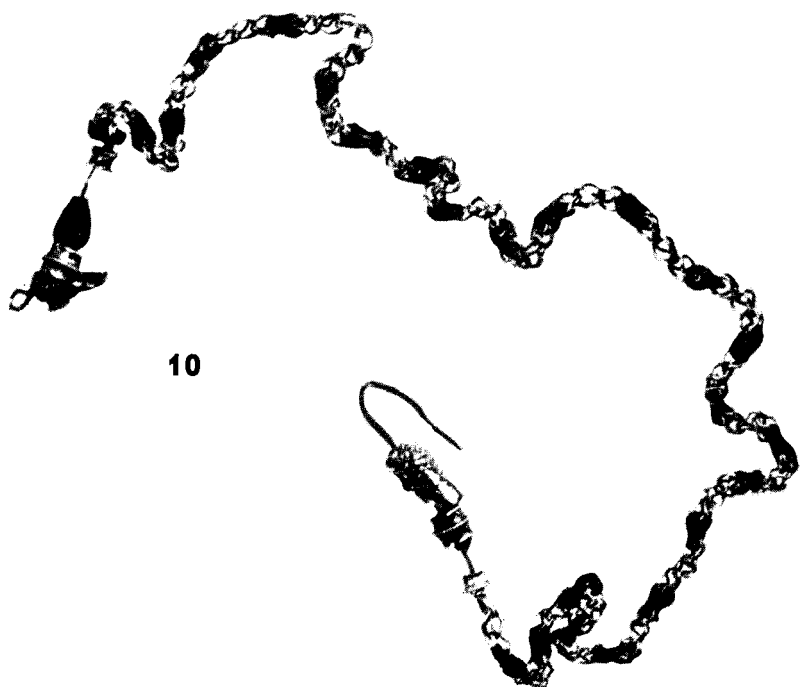
ТАБЛА II

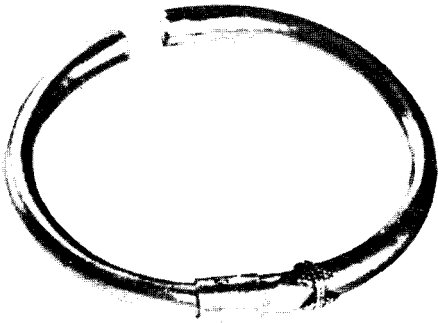
8

9

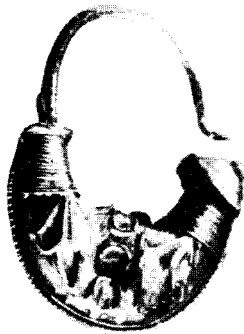
ТАБЛА III

11

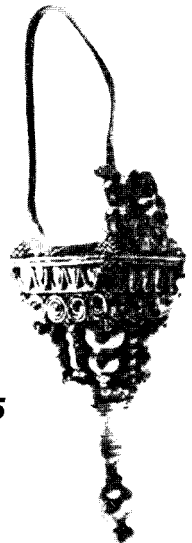
12

13

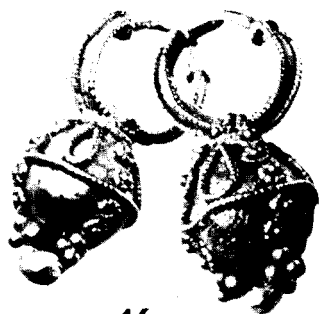

14

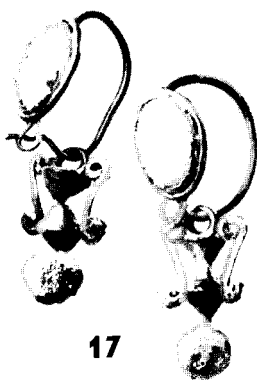

15

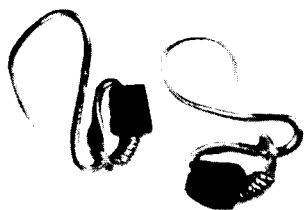
ТАБЛА IV

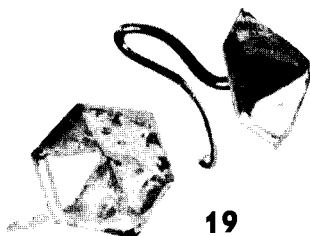
16

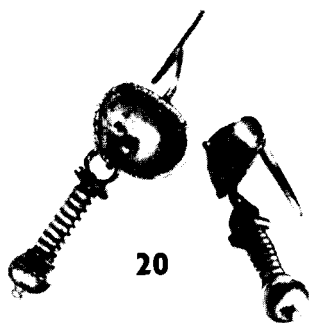
17

18

19

20

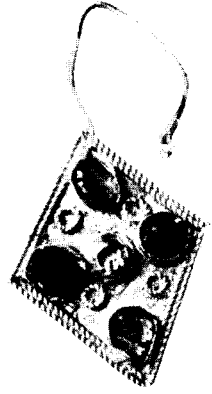

21

ТАБЛА V

22

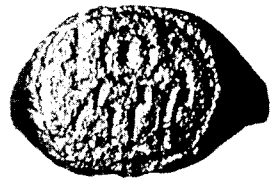
23

24

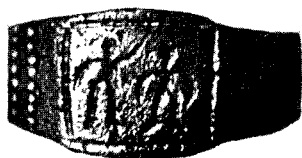

25

26

ТАБЛА VI

27

28

29

30